

о. Михайл Пастух

ТАРАС ШЕВЧЕНКО — НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРОРОК УКРАЇНИ

Ніякого пророка не приймають добре в своїй Батьківщині.

Луки 4: 24

Бог як єдина духовна реальність бачився центром кожної царини людської діяльності, у тому числі творчої та наукової.

Вершинним проявом такого світобачення стала творчість Тараса Шевченка, націєтвірна і профетична місія якого досі залишається великою таємницею буття українського народу.

Зоряна Лановик, Мар'яна Лановик

Наставнику, всю ніч трудилися...

але на Твоє слово закину сіті...

Луки 5: 5

Вступ

Упродовж тривалого часу ведеться дискусія про те, ким був Тарас Шевченко, зокрема про його походження, віровизнання, а особливо — його пророчу місію в Україні. Правильне розуміння Шевченка може сприяти духовному і національному розвитку України, а навіть усього слов'янського світу. Відповідно — фальшиве його висвітлення може зашкодити Україні на її шляху до

спасіння, духовного розквіту й благополуччя всього народу. Адже важливо — хто і як читає (або слухає) твори поета, бо одна річ — читати прекрасну поезію, написану рідною співучою мовою й насолоджуватися її милозвучністю, багатством і мудрістю слова, а інша — читати пророче слово і ним (серцем і умом) про-світлюватися, прозрівати, наvertатися від зла до *Блага*, очищати-ся, ставати смиренно-мудрим, чистим серцем, багатшим духом і душею, навчитися уникати небезпек і загроз на дорозі спасіння, одним словом — преображатися й уподібнюватися до Першооб-разу людини — Ісуса Христа. Така Богом дарована місія проро-чого слова, де найвищим і найважчим є пророче служіння! Чи отримав пророче покликання Тарас Шевченко?

Дехто навідріз відмовляється ставити перед собою це пи-тання, мовляв, воно *не наукове*, бо «віддзеркалює не якусь “об’єктивну” прикмету Шевченка, його творчості, а лиш певну рецепційну (буцімто релігійну, і в кожному разі не “об’єктивну”) формулу» («офіційне шевченкознавство», зокрема деякі (чи й бі-льшість) редакторів *Шевченківської енциклопедії*) (Грабович, 2000: 274). Хтось готовий назвати поета «пророком» метафорич-но, «в розумінні порівнянності, а не тотожності місії», стверджу-ючи, водночас, що був «час, коли поет відчував свою пророчу мі-сію для України, хоч може й не так безумовно “перебував” в ній...» (Дзюба, 2008: 666). Хтось не вагається назвати пророче служіння Шевченка провідним і визначальним, а місію *Пророка*

важливішою від покликання *поета*, пишуче перше слово з великої літери (Грабович, 2000: 116). А хтось із усією рішучістю запевнятиме у відеолекціях з історії культури в Україні про важливість пророчого служіння поета, беручи за основу дослідження автобіографічний вірш «Пророк», але в книзі «Нарис історії культури України», в контексті 1843 року, скаже дуже коротко і обережно: «Він повернувся на [Україну] батьківщину не просто відомим художником та поетом. Молодь ставилася до нього побожно, як до **гласу народного і Божого**» (виділення. — *М. П.*²⁶) (Попович, 2017: 366). А як сьогодні ставиться до цього питання «вчений світ», український народ, чесний дослідник його багатой духовної спадщини? Учений, соратник Тараса Шевченка Пантелеймон Куліш як сучасник київської молодшої інтелігенції і свідок подій скаже, що на їхніх очах **поет Шевченко із співця-кобзаря виріс у національного пророка**, якого надихав до місії надприродний **Глас із небес** (litopys.org.ua> spog29). Немовби підсумовуючи дискусію, висловить свою позицію академік Іван Дзюба, заслужений і авторитетний автор глибоко наукового і всебічного, можливо, найґрунтовнішого, дослідження «Тарас Шевченко. Життя і творчість» про нашого мислителя: «Тарас Шевченко — все-таки не «волхв», не «шаман», може, й не в першу чергу «пророк», а: Поет. Усі інші місії й обрання — в Поеті» (Дзюба, 2008: 668). Чи погодився б із таким висновком Шевченко? Яке з покли-

²⁶ Тут і надалі виділено жирним шрифтом. — *М. П.*

кань він ставив найвище? Напевно, не згідний був би, на нашу думку, приятель і соратник члена Кирило-Методіївського братства Пантелеймон Куліш, який бачив у покликанні *національного пророка* вершину його духовного зросту, надприродне натхнення, а не тільки людський геніальний, однак природний дар поета-кобзаря. Тож поетове слово — це Поезія чи і Пророцтво? Та які з творів можна назвати пророчими, якщо Шевченко був дійсно пророком України? Де, в чому чи в кому шукати «ключ» до розв'язки цього неоднозначного питання? Кому і чому належить довіряти, а що уважно перевіряти, не приймати легковажно? Звісно, непросто швидко знайти правильні відповіді на питання, які ставимо у нашому філософсько-християнському дослідженні. Іноді це вимагає довготривалого молитовного труду, ретельного пошуку та духовно-інтелектуального зросту, щоб їх належно зрозуміти, а, особливо, небесного світла — помочі Святого Духа, щоби побачити спосіб їх вирішення. Однак, як учить свята християнська мудрість: «У людей це неможливо, — але не в Бога; у Бога бо все можливо» (Марка 10: 27). Наш християнський мислитель добре розумів і переживав подібні труднощі (не одну ніч мучився і не міг закінчити листа до Варвари Рєпніної, у днях 25–29 лютого 1842 р. Б.), а тому у важких, критичних ситуаціях в житті звертався до щирої слізної молитви до Бога, постив, усамітнювався (наприклад, під час писання «Тризни») та з довірою, смиренно читав і слухав Боже слово — Біблію. Там знаходив і

світло, і душевний мир, і мудрість, як правильно вирішити складні, здавалося б, нерозв'язні питання, а також отримував надприродну силу перемагати зло добром, брехню словом правди, а ненависть і самолюбство — святою Христовою любов'ю (передовсім у важкому часі заслання). Про цей сокровенний досвід його християнського життя, принаймні частково, можемо довідатися з листів поета до друзів, зокрема до Варвари Рєпніної, зі «Щоденника» та поезій, присвячених друзям: «Тризна», «Кавказ», «Неофіти», «Псалми Давида», «Марія», «Молитви», «Посланіє» та ін.

Підказкою на дорозі пошуку правдивих відповідей на складні питання про те, як розуміти поезію Шевченка та пророчі твори, буде смиренно-мудре слово святого християнського мислителя і богослова Августина: **«Правда міститься не стільки в мові, скільки в предметі мови»**. Ми цю думку осмислюємо так: правда не стільки у людських зовнішніх здогадах про його «пророцтва», висловлюваннях критиків-дослідників поетового слова, скільки в щирому поетовому слові та в його свідченнях-зізнаннях друзям чи перед Господом у молитві, у добраних і переспіваних «Псалмах Давидових», в «Подражаніях», у досвіді того, хто внутрішньо переживав своє особливе покликання; у тому, як він його бачив, розумів, як відповідав на цей пророчий поклик, якщо такий чув та від кого він був: від Бога чи від людей, а може, від свого уявлення, бажання? Подібно міркує і відомий сучасний дослідник поетової спадщини: «Іманентна база є в самих Шевчен-

кових текстах. І оскільки формула Шевченка-пророка має свій іманентний сенс, він мусить критися в поетовому баченні власного життя, а не в позитивістсько-біографічній реконструкції» (Грабович, 2000: 274). Ось тому основним джерельним матеріалом для нашого дослідження поетового пророчого покликання і служіння буде **Біблія**, передовсім, **книга Псалмів** — першооснова, на якій Тарас Шевченко взорувався як поет, словами якої молився, просвічував свій ум і серце та духовно відроджувався як християнин, переходячи «від смерти до життя» — «воскресав» (зокрема на засланні). Такими будуть і твори, передовсім ті, які безпосередньо вийшли з-під пера автора, а не ті, які вже «перероблялися» редакторами, видавництвами чи, згодом, і самим поетом. Таким джерелом буде **«Кобзар»**, ювілейне видання до 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка, виданий у Харкові, за задумом, коментарями, упорядкуванням та післясловом Миколи Зубкова. Доповненням будуть біографії, монографії, статті про поета і пророка Тараса Шевченка, головні з яких подані в списку літератури.

Таким чином, не авторитети і їхні думки, трактати, «осмислення поняття», але живе поетове **слово** в його потрійній реляції (семантичній, синтаксичній і прагматичній), співвіднесене до пережитого досвіду (пор. Щурко, 2023), може нам допомогти неупереджено, максимально об'єктивно досліджувати не лише словесну оболонку, а й правильно, не апріорично, «прочитувати»

зміст неоднозначних поетових висловлювань, «відкривати» саму *пророчу реальність* — буття пророка (Шевченків, 2008: 13–15; Шевченків, 2014: 28–40).

Біблію цитуватимемо у перекладі Івана Хоменка, а поетичні твори — за ювілейним виданням. Шевченкові поетичні слова подаватимемо, як звичайно, *курсивом*, а нашу увагу на смислові чи ключові слова, висловлювання виділятимемо **жирним** шрифтом. Щоби не абстрактно виривати фразу з контексту, але якомога нейтральніше підійти до думки-слова поета, цитуватимемо «на фоні» словесного контексту (синтаксичний вимір слова). Це спонукає до наведення довших, а не «обрізаних» цитат, що впливатиме і на обсяг статті, але важливішим є сприйняття висловлювань поета в синтаксичному контексті, а не «економне» цитування коротких висловів поза контекстом синтаксичних реляцій у тексті поезії. Також подаватимемо не лише рік видання, але й місце видання твору, щоби хоч частково приблизити душевний стан написання поезії: на волі чи в неволі, в часі побуту в Україні чи на чужині, бо й дата написання твору може бути ще одним штрихом для кращого розуміння душевного стану, як наприклад «25. 12», що значить День Різдва Христового, а тому й вірш має алюзію цієї небуденної події в історії спасіння людського роду.

При аналізі будемо враховувати історичний досвід філософської науки і християнства, а також релігійність поета, його християнську віру і філософію, якими боровся із безнадією та розпа-

чем (передовсім у часі заслання), і його *наслідування біблійних пророків*, і те, що називає свої вірші *псалмами*, а також творчо і пророчо *переспівав десять Давидових псалмів*. Таким чином наше дослідження його поезій буде не одновимірне (суто філософське), без урахування християнського погляду, який об'являє свята віра, як часто простежується серед шевченкознавців. Ми ж обираємо шлях *синергії* філософії і біблійно-християнського бачення досліджуваних питань, природне пізнання буде підсилене і суттєво доповнене надприродним об'явленням (одкровенням), яке міститься у Святому Писанні, що було для Шевченка взірцевим у творенні своїх «псалмів», *наслідування* старозавітніх пророків (Пастух, 2024: 65–66).

Головна думка, яку постараємося обґрунтувати на основі творів поета, звучить так: ***Тарас Шевченко — не тільки народний поет-кобзар, він — Богом покликаний національний пророк України.***

У поетапному дослідженні прямуватимемо до вирішення проблемних питань т. зв. шляхом діалектичного мислення, як його називав Аристотель, або діалектичною дорогою пізнання (Шевченків, 20014: 39). Згодом цей метод розвивавсь, увиразнювався, однак, по суті, так і залишилися три етапи, хоча й у видозміненому вигляді. Ці послідовні кроки були названі *aporia*, *diaporia* і *euporia*.

Перший етап — «*aporia*» — окреслення проблеми, як правило, у формі питання, обґрунтованого речовим чи історичним контекстом. Це може бути також здивування або сумнів, який спонукає до пошуків відповіді на окреслену проблему (Чи був поет *Божим пророком?*). Наступний — «*diaporia*» — зіставлені аргументи «за» і «проти» того чи іншого твердження, також питання, поділені на частини (апорії: *Хто такий пророк? Чи був вірний Богові, чи зберіг пророчий дар, якщо його отримав?*), а також тут пропонується *наша відповідь*. Завершенням цього етапу є «*euporia*» — знайдення властивої розв'язки-відповіді на сумніви, поставлені на початку в апорії (Шевченків, 2008: 14).

Будемо користуватися не абстрактними формальними методами, які зосереджуються лише на змістовнім аспекті, залишаючи поза увагою екзистенційний вимір — існування та досвід пережиття (і віри) автора. Ми обираємо аналогічний спосіб пізнання буття (пророка) в потрійних його реляціях: *семантичній* (словникове значення слова, висловлювання), *синтаксичній* (якого значення набуває слово у контексті конкретного вірша та суміжних, часово і тематично, слів, віршів) і *прагматичній* (в якому значенні це слово чи вислів уживає автор). Наприклад, вислів «юродивий»: в одних випадках — це негативне поняття про дивну людину (словникове значення), синонім «дурня», в іншому контексті — це слово має позитивне (переносне) значення, коли чесна благородна людина відрізняється від більшості безпринципних лю-

дей, зрадливих і фальшивих. Для них така особа буде виглядати «юродивим-дурнем», бо не така, «як всі». Поет цим словом може називати і благородних героїв поезії (прагматичний аспект), протиставляючи їх (і себе) справжнім юродивим, хоча вони вважають себе велемудрими, успішними і пристосованими до життя. Отож, будемо за допомогою аналогії шукати основи для розуміння сенсу (значення) фігуративних поетичних висловів, зокрема слова «пророк», співвідносячи їх із досвідом поета (природний розумовий філософський вимір) та із досвідом тих біблійних пророків, псалми чи послання яких він «переспівав» (надприродний у світлі християнської віри вимір), достосував їхні пророчі слова до рідного отчого краю й народу України (прагматичний вимір). Остаточне обґрунтування будемо шукати все-таки у біблійному поясненні пророчої місії Богом покликаних осіб, та як у цьому контексті постає Шевченкове пророче покликання.

Для досягнення поставленої мети необхідно знайти відповіді на пов'язані між собою питання: 1. Хто такий пророк у біблійно-християнському розумінні? 2. Чи був народний поет, Тарас Шевченко, пророком? 3. Якщо був, то що пророкував батьківщині: розквіт і *благоденство* чи руїну і смерть? На завершення, спробуємо відповісти ще на одне підсумкове запитання: Чи був поет дійсно *Господнім пророком*, посланим Всевишнім до України, чи він був названий «пророком» метафорично і тільки возвеличений українським народом як «національний пророк», бо говорив те,

що людям подобається, не дбаючи про свідчення істини й Господню славу, як це чинили справжні, Богом покликані й послані до народу Його посланці — біблійні пророки?

1. Божий біблійний пророк

Пророком загальноприйнято вважати ту людину, яка передбачує майбутнє — ясновидець (Дзюба, 2008: 665). І це правда, однак не повна, бо не передбачення майбутнього є головним у місії пророка, але щось інше — важливіше. А що? Відповіді пошукаємо в Біблії.

Нове глибоке прочитання Шевченка у світлі Божого Слова сприяє нашому духовному оновленню (пор. Грабович, 2000: 110). Маємо намір прочитати Тараса Шевченка як *пророка* в новій перспективі, а саме — осмислити його *пророче слово* у світлі найглибшої і найповнішої правди про людину і Бога, яка міститься у Святому Письмі, тобто чи його пророче покликання і слово не суперечить Божому Слову. Ці важливі правди (про людину і Бога) частково і поступово відкриває вже людський розум, уповні й непомірно об'являє їх віруючій людині Всесвятий, Всевідучий Триєдиний Бог, бо Він — Істина, Благо і Любов. Господь Бог відкриває істину на дорозі віри через *Воплочене* Боже Слово, Боголюдину Ісуса Христа, через Євангельську Благовість. Саме до Ісуса Христа, який постає в алегоричному образі «Безталанного», і звертатиметься наш поет, благаючи для себе святого пророчого дару проголошувати «*гимн пророчий*» («Тризна»).

Оскільки Тарас Шевченко не соромився називати себе християнином, був і залишався таким усюди, навіть у засланні не втратив своєї християнської гідності, не дозволив гіркому досвідові вирвати з серця «чистих дитинних вірувань», тому оправданим і доречним буде поглянути, ким є пророк, згідно зі Святим Письмом, яке для християнина — основне джерело Божого знання, а для поета було настільною Книгою упродовж усього життя (єдина Книга, яку йому дозволено було мати і в засланні).

У Вступі до розділу «Пророчі книги» в Біблії в перекладі Хоменка читаємо пояснення, що в єврейських текстах пророка називано по-різному. Найчастіше трапляється слово «набі», етимологічно не зовсім ясне. Арабське, подібне слово, «наба'а» означає «звіщати», акадське «набу» — «кликати». Тим-то **«набі»** — це той, хто звіщає, накликає, промовляє в імені когось іншого. Крім того, пророк — це той, хто провидить майбутнє... тож його називано також «ро'є» або «хозе» — видючий, він бачив те, що буде, а пересічним людям воно скрите, невідоме.

Отже, згідно з Біблією, **пророк — це «уста Божі»**, людина, призначена на особливе післанництво та наділена для того обладнанням-харизмою; **він міг і говорити, і писати до людей, щоб їх закликати до добра і відвертати від зла, у горі розрадити, грішників опам'ятати** (як це робив і поет-пророк, пор. «Псалми Давидові», «Кавказ», «І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє», «В

казематі [Моїм союзникам посвящаю] “Згадайте, братія моя...”», «Марина», «Неофіти», «Подражаніє XI псалму», «Подражаніє Ісаї», «Подражаніє Іезекіїлю», «Подражаніє Осії», «Росли у купці; зросли...», «О люди! люди небораки!...», «І день іде, і ніч іде...»). Дехто з пророків звіщав Божі веління не лише простими словами, а й вживав різних порівнянь, образів з природи, людського життя, іноді говорив метафорично (поезія Шевченка багата на порівняння, метафори, пор. «Перебендя», «Тризна», «Розрита могила», «Чигирин», «Сон» (*Комедія*), «Єретик, або Ян Гус», «Великий льох» (містерія), «Суботів», «Кавказ», «І мертвим, і живим, і ненарожденним...», [Заповіт] «Як умру, то поховайте...», «Лілея», «Відьма (Осика)», «За байраком, байрак...», «Мені однаково, чи буду...», «Не кидай матері!» — казали...», [Калина] «Чого ти ходиш на могилу...», «В неволі тяжко... хоча й волі...», «Чи ми ще зійдемося знову...», «Княжна», «Сон» “Тори мої високії...”, «Не гріє сонце на чужині...», «О мої думи! О славо злая!...», «Ляхам», «Чернець», «Один у другого питаєм...», «Самому чудно. А де ж дітись?...», «То так і я тепер пишу...», «Варнак», «Марина», «Пророк», «Між скалами неначе злодій...», «Ми восени таки похожі...», «Юродивий», «Муза», «Марія», «Бували війни й військові свари...», «Не нарікаю я на Бога...», «І тут, і всюди — скрізь погано!...», «Чи не покинуть нам, небого...»).

Ще одна особливість: **Бог покликавав у пророки за власною волею**, незалежно від віку чи особистих заслуг (пор. «Пророк», «Мені тринадцятий минало...», «Тризна», «Неофіти», «Доля», «Муза» та ін.). У їх гроні бачимо і аристократа (Єремія), і пастуха (Амос), і добродушного юнака (Осія), і священників (Єремія, Єзекиїл), і царя (Давид), і навіть давньогрецького філософа (Сократ, папа Венедикт XVI назвав його «своєрідним пророком Ісуса Христа» у поганському світі) (Височанський, 2022–2023: 39).

Були пророки «активні», які більше навчали своїми ділами, а промовляли мало, лише вироки, короткі фрази (Авраам, Мойсей, його сестра Марія, Ісус Навин, Самуїл...), а були пророки-«письменники» (Амос, Осія, Ісая, Єремія, Єзекиїл і Даниїл...).

Кожний пророк був певний свого надприродного покликання (Шевченко теж молився за цей Божий дар і просив Всевишнього додати йому мудрости й сили виконати цю святую місію «звіщати гимн пророчий» (пор. «Тризна», «Марина», «Неофіти», «Муза», «Чи не покинуть нам, небого...»...), а харизма додавала йому відваги промовляти про Бога і в Його Ім'я. Однак **харизма не належала до незмінного обдарування, її можна було втратити** (Тарас Шевченко просить у поезії «Тризна», щоб не втратити небесного дару: «Не згасай моє світло!...»); до того ж **вона дарувалася тільки тоді, коли пророк говорив «слово Боже», а**

не своє людське (у Кобзаря далеко не всі твори і висловлювання — пророчі слова (див. «Кобзар», зокрема, «Муза»)).

«Коли пророк промовляв у ім'я Господнє, а його слово не збулось і не справдилося — то це слово не від Господа; самовільно відважився пророк говорити: ти його не бійся» (Второзаконня 18: 22) (пор. *«лжепророк!»* у «Тризна»). А коли б пророк відважився говорити в Божому імені щось, чого Господь йому не заповідав або в ім'я фальшивих богів — йому грозила смерть (Второзаконня 18: 20).

Божі пророки (Мойсей, Ілля, Давид, Єремія, Єзекиїл, Йоан Христитель та ін.), **окрім того, що промовляли до народу в ім'я Бога, вони самі часто розмовляли з Богом у молитві:** благаючи про допомогу свідчити Господню істину, про захист перед ворогами, просили милосердя, справедливої відплати ворогам-грішникам, жалілися в горі й розпуці, що іноді підкрадалася до серця; дякували і славили Його велич та доброту й любов до людей, а інколи і докоряли Богові, який зволікає з відплатою ворогам, чи не рятує свій народ, який загибає («Псалми», «Пророчі книги»); також і Шевченко подібно поступав (пор.: «Мені тринадцятий минало...», «Псалми Давида», «Н. І. Костомарову “Веселе сонечко ховалось...”», «Сон» (*Комедія*), «Юродивий»...). Зрештою, Сам Божественний Учитель, Ісус Христос, у найтяжчі хвили душевної самотності, вмираючи на хресті, молився словами з

Давидового псалма: «Боже мій, Боже мій, чому ти мене покинув?» (Матея 27: 46; Псалом 22 (21): 1).

Ось такі головні біблійні прикмети Божого послання-пророка, ми їх виділили жирним шрифтом, а чи удостоївся їх наш поет-пророк? Основні твори, де можна знайти перегук із тими характеристиками пророчих прикмет, ми подали в дужках у відповідних місцях.

2. Тарас Шевченко — Божий український пророк

Здається, що Тарас Шевченко не був пророком, бо себе таким не називав, але був юродивим, який людей і *Бога* проклинав («Мені тринадцятий минало...»). У листі до Я. Кухаренка зізнався: «мене тут і земляки, і не земляки, зовуть дурним...». Врешті, він був безвірком.

Однак пророком назвав Тараса Шевченка не тільки український народ і не тільки авторитетний, освічений Пантелеймон Куліш. Згодом й інші дослідники творчості поета (П. Зайцев, Є. Маланюк, Г. Грабович, М. Жулинський...) **також засвідчили про нове пророче покликання-місію народного поета**. Поетичні твори («Тризна», «Марина», «Пророк»), хоча й написані алегоричною мовою, **свідчать про свідоме й добровільне пророче (Боже) покликання українського поета**. А написаний незадовго до смерти вірш «Марку Вовчку» засвідчує усвідомлення Шевченком своєї пророчої місії в Україні та успішність молитви до Бога. Він благав Господа, щоб, як і його самого, по-

кликав наступного духовного послідовника. Однак молився не за *нового поета*, але за «*кроткого пророка, / І облечителя жестоких*», продовжувача найважливішого служіння українського поета — **пророчої місії**.

Наша відповідь: *Тарас Шевченко був не лише геніальним українським поетом-кобзарем, але, згодом, отримав від Всевишнього Бога ще нове покликання — бути Його пророком, посланим до українського народу.*

Згідно з біблійно-християнським розумінням пророчої місії, пророк — людина покликана Богом, а не той, хто сам від себе щось говорить-«пророкує». Розглянемо **покликання нашого поета: чи було воно від Бога та як він розумів місію пророка і своє служіння Богові та людям? Чи розрізняв правдивого і фальшивого пророків?** Відповіді на поставлені запитання будемо шукати в поетичній, іноді епістолярній спадщині поета (передовсім у творах: «Тризна», «І мертвим, і живим, і ненарожденним...», «Псалми Давидові», «Марина», «Пророк», «Неофіти», «Юродивий», «Доля», «Муза», «Марку Вовчку», «Подражаніє XI псалму», «Подражаніє Ісаїї», «Марія», «Подражаніє Ієзекіїлю», «Подражаніє Осії», «Молитви»).

Точно, мабуть, і не відомо де, коли і за яких обставин Господь покликав нашого народного поета, щоб став *Його гласом* до українського народу, з якого він вийшов і який він щиро та жертовно полюбив.

Цікаве спостереження щодо зросту пророчого покликання Т. Шевченка зробив біограф П. Зайцев: «Можна з певністю сказати, що власне там, **на руїнах Суботова і Чигирина, зародилось у Шевченка непереможне бажання бити у дзвін на сполох, будити «живих і мертвих» земляків, грозити їм карою, що розпадеться над ними, благодати й проклинати. Тут Шевченко виріс у пророка.** Тут знайшли свою безпосередню генезу «Розрита могила», «Чигирин» і «Великий льох» (Зайцев, 1994: 128). Однак **справжній пророк — не той, хто сам себе за такого вважає, чи сам себе «покликує» бути будителем сумління приспаного народу, він має мати передовсім покликання від Бога.**

Оскільки пророче покликання бере початок від Господа, то варто пошукати його не стільки в горизонтальній площині «земних» міжлюдських стосунків, скільки у вертикальній — «небесній», тобто у стосунках поета із Богом. На нашу скромну думку, твір «Тризна» (первісна назва «Безталанний»), написаний у 1843 році в Яготині у відповідь на «алюзію» княжни Варвари Рєпніної та їй присвячений, **розкриває, принаймні, початкові, молитовні благання «народного поета» до Господа Бога із проханням дару пророчого служіння.** Він споглядає очима віри свого Героя-Пророка і, захоплюючись Ним, бажаючи стати Його учнем-послідовником в убогому чистому житті, в безкорисному служінні Богові та людям, у жертовній любові до всіх людей, у бажанні свідчити Божу, отриману з небес правду і святу любов —

«вогонь небесний», хоче бути вірним у святім покликанні аж до кінця (бути готовим за вірність Істині й Любові прийняти побиття камінням — типове убивання пророків). Поет, незважаючи на свою гріховність, довіряє Богові, знаючи, що Він може темряву серця освітити та освятити його душу, доброго розуму навчити і додати відваги свідчити й силу любити, як Він любив. Цих небесних дарувань Шевченко щиро зі сльозами просить у *Безталанного*, вірячи, що отримає добру відповідь і допомогу «згори». Мабуть, тут на молитві, в пості, на самоті: віч-на-віч з Богом поет доростає до «Божого пророка».

При ретельному аналізі цього твору бачимо, що в образі головного героя поеми «Тризна» («Безталанний») зображено зразок правдивого пророка — людини вірної Богові, яка діє в Його імені та завдяки Його силі, у серці має жертовну любов до всіх людей, навіть до невдячних і злих. *«Пришлець убогий, невідомий! / Ти силою Господа чудесною / Зумів в серця людей вдихнуть / Вогонь любові, вогонь небесний»* («Тризна», 1843, Яготин: 499). А також показаний образ фальшивого пророка — «лжепророка» — *«космополита-мудреца»*, який хоч визначається високим науковим знанням, однак не має жертовної любови до ближнього, бо *«судить людей, не жаліючи ні рідного брата, ні отця»* (Шевченко, 2014: 502).

На початку поеми поет «скорботною душею» на молитві, очима віри з «благоговінням і душевним трепетом» споглядає

свого алегоричного героя — *Безталанного* (перша назва поеми), а, фактично, Господа Ісуса Христа, якому частково приписав свої душевні переживання чи риси (Дзюба, 2008: 219), творячи свою «алегорію» (у відповідь на «алегорію» княжни Варвари). Шевченко подивляє жертвну любов свого Героя до всіх людей, якою охоплює навіть «чужих», «великим словом» проголошену людям «свободу в їхньому братерстві», «свободу думки, дух любови», а всьому світові він «мир благовістив». **Поет бачив пророче покликання також тісно пов'язаним із переживаннями історичного болючого досвіду рідного краю та глибокими патріотичними почуттями**, розумів також небезпеки, а навіть загрозу смерти за свідчення «слова правди і свободи». *«У Бога правди і свободи / Усьому живому молив, / І лагідною думкою стежив / Справи минулі народів / Справи матері своєї рідної, / І гірко плакав... О свята! / Свята батьківщино моя! / Чим допоможу тобі, ридаючи? / І ти закута, і я. / Великим словом Божу волю / Сказати тиранам — не зрозуміють! / І на рідному прекрасному полі / Пророка камінням поб'ють!»* (Шевченко, 2014: 502). У цих почуттях героя відчувається особистий досвід Шевченка як українського патріота і вже **пророка**.

Мислитель представляє в поемі алегоричний образ Ісуса Христа не стільки, як Сина Божого, в Божестві якого він не сумнівається («Кавказ», «Неофіти», «Марія», «Буквар»), але, радше, як «Сина людського», тобто правдивого, *ідеального Пророка*. Ви-

дно це із усього його «земного блага-життя». Особливо чітко сказано в заключній частині твору, ким у поемі представляє поет свого алегоричного героя — *«пришельця неславного, чудесного»*. *«Його не стало! І світ пророка втратив...»* (Шевченко, 2014: 505). Однак він не втрачений для Бога і для людей, які вірять у Нього. Поет очима віри, бачить, що Він живий і прославлений у небі, стоїть перед Божим престолом, сумно споглядає на *«світ наш темний і лукавий»*. Цікаво й загадково описано це «видіння поета», який у той час перебував у пості й молитві на самоті. Чи це тільки мистецько змальована картина «Ісуса у славі», чи наш християнський мислитель пережив тоді справжнє духовне осяяння? Адже опис його пережиття нагадує справжнє захоплення; «живе трепетне благоговійне» молитовне благання до конкретної, яскраво представлені Особи про дар пророчого покликання («щоби міг провіщати пророчі слова — *«гимн пророчий»*») і, водночас, про свою щасливу смерть (*«І згасаючі очі / Без страху вгору піднести»*)? Отже, у цьому «видінні» можна побачити аналогію до дійсного видіння першого Христового мученика архидиякона Стефана, у часі побиття його камінням. *«(Стефан же), повний Духа Святого, дивлячись у небо, побачив славу Божу й Ісуса, який стояв по правиці Бога»* (Діяння 7: 55). Мабуть, неможливо знайти певної й однозначної відповіді на те, що в душі переживав поет у ту мить, коли описував цю небуденну картину і свою трепетну молитву підносив до Христа, прославленого в не-

бі. Шевченко відчуває свою гріховність перед святим Пророком — *«душею ізбранною, непорочною»* та просить духовного ліку для своєї душі (серця). Християнин Тарас молиться до Нього, як до ангела: *«Споглянь, зішли мені зілєння! / Натхни, навій на холодний ум / Хоч мало світлих, чистих дум; / Хоч на одну мить / Темряву із серця прожени / І морок буйних помислів / І розжени, і усмири»* (Шевченко, 2014: 500). Просить очищення свого серця від гріха і злих помислів, благає просвітлення, **покійно і слізно просить повчання**, як *«володіти серцями людей зарозумілих і своїм, / Ужє нечистим, ужє злим...»*; дару **«любити гордовитих людей»** та світлих думок і надприродної сили для свого, вже не лише поетичного, а й пророчого дару, **щоби слова правди з неба на землю принести, щоб тихими і смиренними промова-ми пом'якшувати серця народних катів** (Шевченко, 2014: 500).

Також своє пророче покликання та його розуміння у світлі віри Шевченко представив у алегоричному (частково автобіографічному) образі твору «Пророк» (Кос-Арал, 1848). Він не від себе приходить і не від людей, його посилає людям Всевишній і Божим авторитетом доручає виконувати місію навчання і звіщання Божої любови до людей. *«Господь, люб'я своїх людей, / Послав на землю їм пророка / Свою любов благовістить, / Святому розуму учить»* (Шевченко, 2014: 328).

Отож, Шевченко не за людським чи самолюбним, але за Божим покликанням прийшов до українського народу, до

жертвовного служіння Правді та Любови. Це «Господь, люблячи своїх людей, послав на землю їм пророка». Сили для виконання цієї надприродної місії наш пророк часто просив у молитві до Бога («Тризна», «Марина», «Псалми Давидові», «Молитви»). Він також за весь народ благав у Господа допомоги, зокрема і через заступництво Богородиці («Неофіти», «Марія»), а також молитовно розмовляв із «дивним небесним Другом», дарованим йому Всевишнім Господом («Тризна», «Марина», «Муза», «Чи не покинуть нам, небого...»), якого називав різними високими (чоловічими і жіночими) аналогічними іменами.

Бога Правди і Любови він не зрадив, не лякався тих, кому богонатхненні правдиві слова не подобалися, бо докоряли за лихі їхні вчинки, він за те був висміюваний, погорджуваний, зневажуваний, переслідуваний і прийняв вигнання — заслання. Хоча не все його життя було бездоганним і далеко не всі твори були пророчим *Божим гласом* до народу, однак він боровся зі злом, із гріхом у серці та назовні. А коли спотикнувся, то каявся і вставав, і так боровся аж до смерті. Пророк готувався до вічності, думаючи про неї («Чи не покинуть нам небого...»), і, очищуючи себе слізними молитвами, прощенням своїм ворогам, перемагаючи з Божою допомогою зло добром, ненависть любов'ю, а брехню життям у правді та словом правди, він свій хрест доніс аж до кінця. Не був відлучений від Христової Церкви, бажав не проклинати, а прощати і любити («То так і я тепер пишу...»), хоч це йому і

не завжди вдавалося, бо залишався слабкою грішною людиною, яка кається в гріхах, постійно встає та виправляє зло добром. Оскільки поет **Шевченко просив у Бога ще й дару святого покликання, на зразок Пророка-Безталанного («Тризна»)**, то **й отримав його!**, бо відчував «чарівну» небесну допомогу, мовлячи у творі «Муза» (9.ІІ.1858. Нижній Новгород): «О чарівниченько моя! / **Мені ти всюди помагала...** І всюди, зоренько моя! / **Ти непорочною сіяла**» (Шевченко, 2014: 440). Його пророчі вірші та страждання за правду також свідчать про небесну силу й допомогу, і він не відійшов від Бога, тому **вважаємо, що був і залишився Божим пророком**, коли за Його натхненням промовляв те, до чого свята *Муза* надихала, — вона ж для нього і «*святая сестра, його зоренька, його херувим і золотокрилий серафим, порадонька святая, доля молодая...*», його навчала і йому допомагала «*неложними устами / Сказати правду!*», «*Молитву діяти до краю...*» (Шевченко, 2014: 440). Цікаво, що алегорично про цю загадкову «Музу» він згадував, раніш, і в «Марині» («Марина», 1848, Кос-Арал), називаючи її також різними святими високими словами: «*Єдиний мій друже, / Моя думо пречистая, / Вірная дружино...*» (Шевченко, 2014: 322). У кінці життєвої дороги і в останньому творі «Чи не покинуть нам небого...» (14-25. ІІ. 1861, С.-Петербург) також подібна і вже остання земна розмова з цією його «*небогою, сусідонькою убогою... другом, сестрою, дружиною святою!*». Він бажає з нею востаннє на землі «*нескверними*

устами помолитись Богу, / Та й рушати тихесенько / В далеку дорогу» (Шевченко, 2014: 496). Правдоподібно, це та сама, тільки в алегоричному вияві (і в чоловічій, і в жіночій формах) називана: *свята (-ий) подруга-друг, сестра, ангел*, що і в «Тризні». Таким чином, цей надземний *Дар із небес (Божжа благодать, Дар Святого Духа..., святий пророчий Дар* — говорячи християнською релігійною мовою), якого випросив у прославленого в небі Христа Бога в листопаді 1843 року в Яготині, в чотириденній слізній молитві з постом, на самоті; цей Дар інший і безцінний, більший, ніж поетичний природний таланти (бо *нікчемні вірші вже залишають віршувать*»); цей дар з небес не покидав його впродовж усього місійного пророчого шляху (і про це він благав перед Господом: *«Не згасай, моє світило!»* («Тризна»), і з цим *другом-сестрою* він іде у вічність, щоби в небесах продовжувати далі не поетичним талантом служити, пишучи вірші, але нескверними устами востаннє на землі спільно помолитися Богу, та вже у вічній Батьківщині *«веселенько заспівати...»*. Останнє земне прохання до цього небесного Друга: *«Благослови мене, друже, / Славою святою!»* («Чи не покинуть нам, небого...»), отже, не землею, якої шукали її в людях, зокрема в земних царів, ложні пророки. Шевченко таким не був.

Свідома освічена українська молода інтелігенція відкривала для себе духовне багатство народного поета. Ось свідчення Пантелеймона Куліша із спогадів про Тараса Шевченка: «Сам Шев-

ченко зробивсь не тим, яким я його покинув, їдучи з України. **Се вже був не кобзар, а національний пророк.** (...) Київська інтелігенція, краще сказати, плодюща її частина, обгортала українського барда глибоким почитанням. Для мене ж **сяйво духу його було чимось надприродним...**» (litopys.org.ua> spog29, 04.11.2024).

***Відповідь на закиди:* Тарас Шевченко не був пророком України, бо себе таким не називав, але був юродивим, дурним, який «людей і... прокляв!», до того ж він — безбожник.**

«Шевченко не був пророком України, бо таким себе не називав».

Зі скромності, у своїй смиренності (Дзюба, 2008: 667) Тарас Шевченко прямо пророком себе не називав; цим уподібнився до старозавітного пророка Амоса, який мовив до Амасії: «Я не був ні пророком, ані сином пророка не був я. Я пастухом був... Та Господь узяв мене від отари і сказав до мене: Іди пророкуй моєму народові Ізраїлеві» (Амоса 7: 14–15). Уподібнився наш поет, колишній пастушок ягнят, і до великого смиренного Христового Предтечі Йоана. Його запитали посланці від юдеїв, із Єрусалиму, запитуючи «Хто ти? [...] “Пророк ти?” — “Ні” [...] “Я голос вопіючого в пустині “Вирівняйте путь Господню, — як ото пророк Ісяя сказав”» (Йоана 1: 21–23). Христос засвідчив перед зібраним народом, що Йоан — «пророк... і більше як пророк» (Йоана 11: 9). Також підтвердив сповнення старозавітного пророчого слова

про Предтечу: «Це той, що про нього написано: Ось я посилаю мого посланця перед тобою, що приготує тобі дорогу перед тобою. Істинно кажу вам, що між народженими від жінок не було більшого від Йоана Хрестителя; однак найменший у Небеснім Царстві більший від нього» (Матея 11: 10–11).

Як пастух овечих отар не називав себе гучно: «Я — пророк», але як Предтеча промовляв не від себе, а словами пророцтва великого славного Ісаї, так і Шевченко «переспівав» окремі глави старозавітніх пророків: Ісаї, Осії, Іезекіїла, а також вибрані псалми пророка і царя Давида, «ховаючи» себе за їхніми авторитетними іменами у *«Подражаннях...»*. Однак як Амос чи інші пророки, був свідомий, що його кличе Всевишній, а тому й звертався молитвою до Господа про допомогу у святій місії та корився *Господньому гласу*. Промовляв хоч гострі, однак правдиві, слова про те, що діялося в Україні, та що чекає тих, хто зневажає Бога і своїх ближніх, творячи беззаконня, і тих, хто чинить правду і старанно виконує Божу заповідь любови. Ділами любови Бога і ближніх, зокрема прощенням ворогам і молитвою за них, говоренням гіркої правди про гріхи свого народу, закликами до покаяння і творенням покаяння за свої гріхи у віршах-сповідях («Тризна», «В казематі» (Моїм союзникам посвящаю) «Згадайте, братія моя...», «То так і я тепер пишу...», «Чи то недоля, та неволя...», «Молитви», ...) — не так словами, як **ділами засвідчив, ким він**

був, а цей доказ сильніший, бо він «дорого коштує»: страждання, зневага, погорда, роки заслання, передчасна смерть...

Наш свідок Істини і Любови не захитався, бо свідчив і ділом, і щирим словом: «Караюсь, мучуся... але не каюсь!» («N. N. “О мої думи! О славо злая!..”»), бо терпів за потоптану Божу і людську правду. За свої гріхи, натомість, щиро каявся і слізно перепрошував Господа та, як безстрашний пророк України, **закликав до покаяння весь український народ («І мертвим, і живим...»)**, бо в ньому джерело духовного відродження людини і рідного народу (пор. Грабович, 2000: 98).

Був юродивим, дурним, який «людей і... прокляв!»; він — безбожник.

Зацитуємо цілий вислів із «Мені тринадцятий минало..» (1847, Орська кріпость): «Не був би в світі юродивим, людей і... не прокляв» (Шевченко, 2014: 261).

На початку варто зауважити, що слова «юродивий», «проклинати» у поезії мають художньо-образне значення, а тому їх розуміння треба шукати в ширшому контексті поезій і різного досвіду, який переживав поет (пор. Шевченків, 2008: 89-96).

1) Спробуємо з'ясувати, що значить «**юродивий**», адже в різному контексті віршів це саме слово може бути як синонімом дурного, фальшивого чоловіка («П. С. “Не жаль на злого: коло його...”» 1848, Кос-Арал); (Шевченко, 2014: 316), так і в іншому — означатиме винятково благородну, чесну людину, яка *благоче-*

сно відрізняється від справжніх юродивих синів України, бо такий не прислужується чужим, не соромиться рідної мови, слізно молиться, страждає за правду та чесно бореться за кращу долю рідного поневоленого народу («Чигирин», «Сон» (Комедія), «Юродивий»...). В інших випадках поет говорить про своє загадкове і важке покликання поета і пророка, яке відрізняє його від пересічних людей, не дозволяє зайнятися особистим життям, завести сім'ю і тихо мирно доживати віку, а тому в очах людей виглядає як юродивий, який те й робить, що нарікає і проклинає («Мені тринадцятий минало...», «Чигирин», «Марина»): *«А й досі, як згадаю, / То серце плаче і болить: / Чому Господь не дав дожити / Малого віку у тім раю! / Умер би орючи на ниві, / Нічого б на світі не знав, / **Не був би в світі юродивим, / Людей і ... не прокляв!**»* («Мені тринадцятий минало...», 1847, Орська кріпость); (Шевченко, 2014: 261).

У вірші «Чигирин» читаємо : *«А я, юродивий, на твоїх руїнах / Марно сльози трачу. Заснула Вкраїна...»*. У цьому контексті «юродивий» — це той, хто не байдужий до духовного занепаду України, а відрізняється від більшості, якій байдуже, що *«Україна цвіллю зацвіла, / В калюжі, в болоті серце прогноїла / І в дупло холодне гадюк напустила, / А дітям надію в степу оддала»* («Чигирин», 19. II. 1844, Москва); (Шевченко, 2014: 128). Тут бачимо Шевченка, подібного до старозавітніх пророків, які гірко ридали над долею, політичною неволею чи гріховним рабством свого

народу, який відвернувся від правдивого Бога. Це робить і наш християнський мислитель, він *«серцем плаче, просить / Святої правди на землі!»* («Чигирин»).

Якщо Шевченка називають *свої і чужі* «дурним», як він засвідчив у листі до друга Я. Кухаренка, то за це йому честь і слава, бо «виріс із поета-кобзаря, який «ховається на могилі», у пророка» (пор. «Перебендя»). Божий посланець вже не боїться «на майданах» публічно сміло і відважно говорити правдиві слова про Бога, про добро і зло, про справедливу кару за гріх, про відплату за кожен (злий чи добрий) вчинок, закликати всіх до покаєння. Це ознака поета-пророка!» Пророк не став як землячки-перевертні, лакеї й зрадники своєї мови і народної гідності, вони відкинули правдивого Бога, а служать грошам і царям — фальшивим богам. Тарас Шевченко зумів «чужого навчатися, й свого не цуратися...» (пор. «І мертвим, і живим, і ненарожденним...»). Він не соромився називатися християнином і був ним аж до самої смерти (див. листи: до А. Лизогуба від 16 липня 1852; до А. Толстой від 9 січня 1857); (Шевченків, 2008: 154–155); «його віра в Бога була постійною, хіба що поглибилася під впливом **духовних страждань**» (виділення. — І. Дзюба) (Дзюба, 2008: 593); Шевченко-пророк не зрікся рідного українського поневоленого народу задля кар'єри, вигідного розкішного, але лицемірного життя з чужими. За цю святую свободу і правдиву любов до Бога, України і всіх її дітей як страдник заплатив високу ціну, як він сам говорить,

«караюсь, мучуся... але не каюсь!» («О мої думи! О славо злая!...», 1847, Орська кріпость); (Шевченко, 2014: 270). Тяжко страждав, плакав, молився і трудився для України, її дітей аж до останнього передсмертного віддиху, коли рука вже не змогла тримати пера, а ноги ходити, легені дихати, і серце перестало битися... над ранком, ще востання спустився у майстерню, «охнув, упав, і о пів на шосту годину рідного поета не стало!...» (Дзюба, 2008: 675). На календарі зорів день 26. II. 1861 (за старим стилем, 10. III — за новим).

2) Подібно можна проаналізувати вислів із **«проклинанням людей і...»**. Ось як поет свідчить про лихе «бажання проклинати», яке якимось дивно «звідкись приходить» і спонукає чинити негоже (пор. Римлянам. 7: 15–25), якого сам поет свідомо й добровільно не хоче чинити, бо присягає! Іменем Бога — «Їй-Богу!» *«Самому чудно. А де ж дітись? / Що діяти і що почать? / Людей і долю проклинать — / Не варт, Їй-Богу! Як же жити / На чужині, на самоті? / І що робити в заперті? / Якби кайдани перегризти, / То гриз потроху б... Так не ті [...] / Щоб перегризти... Горе нам, / Невольникам і сиротам, / В степу безкраїм за Уралом!»* («Самому чудно. А де ж дітись?..», 1847, Орська кріпость); (Шевченко, 2014: 277). Свідомо й добровільно не бажав поет-пророк не те, що «проклинати», але навіть «нарікати» на Бога, як засвідчив про це у вірші-сповіді, на схилку свого нелегкого життя: *«Не нарікаю я на Бога, / Не нарікаю ні на кого: / Я сам*

себе, дурний, дурю, / Та ще співаючи. [...] Дурю! Бо краще одурить / Себе-таки, себе самого, / Ніж з ворогом поправді жити / І всує нарікати на Бога!» («Не нарікаю я на Бога...», 5. X. 1860. С.-Петербург).

Чуємо вагоме й відповідальне поетове слово про те, чи бажав він комусь зла, чи бажав когось проклинати, а **якщо вири- вались подібні злоріччя-прокльони, то це був вияв його великого горя, що межує з розпачем. Однак він прагне дійсно всіх любити, а проклинати не бажає навіть ворогів, не те що невинних людей, свою долю чи... самого Бога.** *«Якби сказати, що не люблю [...] / Або лукавих проклиная / За те, що я тепер терплю, / Їй-Богу, братія прощаю / І Милосердому молюсь, / Щоб ви лихим чим не згадали, / Хоч я вам кривди не робив...»* («То так і я тепер пишу...», 1847, Орська кріпость); (Шевченко, 2014: 292).

3) Останній складний для інтерпретації вислів наведемо повніше. У Примітці 1 до вірша «Чигрин» читаємо фрагмент з листа Шевченка до Я. Кухаренка: *«...мене тут і земляки, і не земляки зовуть дурним, воно правда, але що я маю робити, хіба ж я винен, що уродився не кацапом або французом»*. Саме таке негативне ставлення до поета певної групи людей якраз і підтверджує його Боже післаництво, бо пророк говорить уже не тільки те, що більшості подобається, як кобзар Перебендя (Шевченків, 2014: 132–142), але каже гірку правду людям про їхні зlodіяння, про

відвернення від Бога, про потребу покаяння, прощення, братньої нелицемірної любови, а це не подобається «старій людині» — твердосердому грішникові. Він тут уже постає не як кобзар «Перебендя», який тільки на самоті відверто вголос молиться і говорить щиру правду Богові, а на людях не відважується цього чинити, бо люди у світі, які не пізнали святого Бога, «на Божее слово вони б насміялись, / Дурним би назвали, од себе б прогнали...» («Перебендя», 1839, С.-Петербург); (Шевченко, 2014: 50). Саме з Шевченком-пророком так і сталося, коли говорив людям як Божий посланець-пророк правду про їхні гріхи і потребу покаятися: *«Схаменіться, недолюдки, / Діти юродиві! [...] Схаменіться! Буйте люди, / Бо лихо вам буде! / Розкуються незабаром / Заковані люди; / Настане суд! [...] / Умийтеся! Образ Божий / Багном не скверніте! Не дуріте дітей своїх, / Що вони на світі / На те тільки, щоб панувать... / Бо невчене око / Загляне їм в душу / Глибоко-глибоко... [...] Обніміте ж, брати мої, / Найменшого брата, — / Нехай мати усміхнеться, / Заплакана мати!»* («І мертвим, живим, і ненарожденним...», 14. XII. 1845, В'юнище); (Шевченко, 2014: 198–202). Такого пророка світ не любить, не приймає, ненавидить, *дурним* називає, проганяє, іноді й вбиває (пор. Йоана 7: 1, 7).

Звісно, безпідставними є звинувачення, що Тарас Шевченко — безбожник. Так може виглядати, якщо дивитися на поета поверховно, упереджено, вириваючи поодинокі гострі фрази з

його віршів, коли не враховувати алегоричність поетових висловлювань про Бога, а також не співвідносити сказані слова із досвідом, який переживав поет у той час, не вникати в зміст усіх його творів, зокрема таких, як «Щоденник», «Псалми Давидові», «Буквар», вірші, присвячені друзям, де відкривається його віруюча і богобоязлива християнська душа. Як кожна людина, він часом і прогрішувався, але існування Бога не заперечував, віри в Нього не зрікся навіть у важкі часи заслання та бажав у молитовному спілкуванні з Богом жити; *«просив у Бога як найбільшого добра, — це те, щоб хоч перед смертю поглянути один раз на Вас, добрих друзів моїх, на Дніпро, на Київ, на Україну, і тоді, як християнин, умер би я спокійно»* (лист до А. Лизогуба від 16 липня 1852)²⁷.

3. Народний поет і пророк надії відродження України

Здається, що Шевченко не писав про духовне відродження чи воскресіння України, а навпаки, словами віршів говорив про духовну руїну, навіть про смерть України. Наводимо фрагменти віршів, які підтверджують вище сказане. У вірші «Чигирин» читаємо: *«А я, юродивий, на твоїх руїнах / Марно сльози трачу. Заснула Вкраїна, / Бур'яном укрилась, цвіллю зацвіла, / В калюжі,*

²⁷ Усебічне дослідження мови поета, його негативних висловлювань про Всевишнього (зокрема «проклинання»), а також питання про віру мислителя впродовж усього його життєвого шляху, на якому іноді траплялися і падіння, проведено у монографіях «Бог Сущий у поезії Кобзаря», «Бог і Шевченко» авторства Михайла Шевченківа.

в болоті серце прогноїла / І в дупло холодне гадюк напустила, / А дітям надію в степу оддала. / А надію... / Вітер по полю розвіяв, / Хвиля морем рознесла («Чигирин» (М. Щепкіну), 19. II. 1844, Москва); (Шевченко, 2014:127–128).

У творі «Подражаніє Осії» (розділ XIV) читаємо страшні слова про трагічну загибель рідного краю: **«Погибнеш, згинеш Україно! / Не стане знаку на землі! / А ти пишалася колись / В добрі і розкоші! Вкраїно, / Мій любий краю неповинний! / За що тебе Господь кара, / Карає тяжко? За Богдана, / Та за скаженого Петра, / Та за панів отих поганих / До краю нищить, — покара, / Уб'є незримо... І правдиво! / Бо довго Довготерпеливий / Дивився мовчки на твою, / Гріховную твою утробу, / І рек во гніві: «Потреблю / Твою красу, твою оздобу; / Сама розіпнешся! Во злобі / Сини твої тебе уб'ють / Оперені, а злозачаті / Во чреві згинуть, пропадуть, / Мов недолежані курчата!.. / І плачу, матернього плачу, / Ісполню гради і поля, / Да зрить растленная земля, / Що я — Держитель і все бачу!»** («Подражаніє Осії» (розділ XIV), 25.XII.1859, С.-Петербург); (Шевченко, 2014: 468).

Однак в інших віршах («Подражаніє XI псалму», «Подражаніє Ісаїї» (розділ XXXV); «Марія»), особливо в останньому пророчому, хоча дуже складному творі «Подражаніє Осії» (розділ XIV), все-таки є і слова віри й надії, що остаточно *«правда оживе [...] / а слово нове [...] / люд окрадений спасе / Од ласки царської...»* («Подражаніє Осії» (розділ XIV), 1859); (Шевченко, 2014: 469).

У поетичному творі «Суботів» Шевченко оживляє надію в народі, що із гробу-домовини Божою силою і за Його милосердям «встане Україна». Поет так пророкує воскресіння Батьківщини, уже похованої в гробі: *«Не смійтеся, чужі люди! / Церква-домовина / Розвалиться, а з-під неї / **Встане Україна / І розвіє тьму неволі, / Світ правди засвітить, / І помоляться на волі / Невольничі діти!**»* («Суботів», 21. X. 1845, Миргород); (Шевченко, 2014: 183).

Ще промовистіше про Боже «втручання» в нашу історію, про яке так *сильно* просив Шевченко у 43 псалмі, сказано в наступному 52 псалмі. *«Хто ж пошле нам спасеніє, / Верне добру долю? / **Колись Бог нам верне волю, / Розіб'є неволю. / Возхвалимо Тебе, Боже, / Хваленієм всяким; / Возрадується Ізраїль / І святий Іяків**»* («Псалми Давидові», 19. XII. 1845, В'юнище); (Шевченко, 2014: 208).

Отже, Шевченко, як Господній відважний пророк, рішуче застерігає рідний український народ про згубність апостазії: відходу від поклоніння правдивому Богові та про жахливі наслідки грішного безбожного життя. Божий посланець не провіщає загибелі України, бо говорить про два реальні шляхи, які відкриті перед народом України: перший — щасливе мирне життя з Господом, згідно з Його заповіддю любови Бога понад усе, а ближнього як себе; та другий — життя безбожне, самолюбиве, злочинне, яке веде до духовної руїни всього краю, до неминучої загибелі

нерозкаяного народу (про ці два шляхи також говориться у першому, переспіваному поетом Давидовому псалмі). Однак оживляє надію на Господнє милосердя і остаточну Божу перемогу над злом-гріхом та спасіння України. Пророк відважно і з боєм у серці свідчить гірку правду про страшну несправедливість і злочини-гріхи, які коять люди в Україні («І мертвим, і живим, і ненарожденним...»). **Якщо грішні люди не зупинять свої зlodіяння і не покаються у своїх гріхах, то за це незабаром наступить справедлива кара-помста за нерозкаяні гріхи і не виправлені злочини.** У такому разі, справді, колись квітуча Україна буде страшно зруйнована, і не обов'язково чужими... *«Сама розіпнеться! Во зlobі / Сини твої тебе уб'ють [...] І плачу, матернього плачу, / Ісполню гради і поля... / Да зрить розтленна земля, / Що я — Держитель і все бачу!»* («Подражаніє Осії» (розділ XIV), 1859); (Шевченко, 2014: 468).

Цього плачевного кінця на хибному шляху може і не статися, якщо народ покається і змінить своє життя із безбожного, злого й несправедливого на богобоязливе, доброчесне й братолюбне. І можуть оминути Україну (як і кожен країну, де люди чинять беззаконня, але щиро каються зі своїх гріхів) справедливі страшні фізичні покарання (пор. Йона, 1–3). Тоді в розкаянному, наверненому народі може наступити релігійне пробудження, зцілення душевних ран, духовне відродження. За це слізно, з надією, молиться поет і не перестає будити приспане сум-

ління свого народу: *«Тільки я, мов окаянний, / І день, і ніч плачу [...] Схаменіться, недолюдки, / Діти юродиві! / Подивиться на рай тихий, / На свою країну; / Полюбіте щирим серцем / Велику руїну! Розкуйтеся, братайтеся! [...]*

Схаменіться! Будьте люди, / Бо лихо вам буде! / Розкуються незабаром / Заковані люди; / Настане суд! [...]

Умийтеся! Образ Божий / Багном не скверніте! / Не дуріте дітей своїх, / Що вони на світі / На те тільки, щоб панувати [...]

Доборолась Україна / До самого краю / Гірше Ляха свої діти / Її розпинають» («І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє», 14. XII. 1845, В'юнище); (Шевченко, 2014: 198–201).

І пророк все-таки провіщає надію відродження України, однак не без покаяння і навернення народу до нелицемірної любови — братолюбія. А тому й благає свій народ: *«Обніміте ж, брати мої, / Найменшого брата, — / Нехай мати усміхнеться, / Заплакана мати! / Благословіть дітей своїх / Твердими руками. / І обмитих поцілуйте / Вольними устами! / І забудеться срамотня / Давня година, / І оживе добра слава, / Слава України, / І світ ясний, невичірній, / Новий засіяє... / Обніміться ж, брати мої, / Молю вас, благаю!» (Шевченко, 2014: 202).*

Ця духовна обнова може прийти тільки через навернення, завдяки новій євангелізації всього українського суспільства, усіх його прошарків. Саме таке христоцентричне значення мають ви-

слови «світ ясний, невичірній, / Новий засіяє». Ним є Христос — істинне «Світло тихе, святої слави Отця Небесного» згідно з християнською літургійною мовою, традицією. А щоби це сталося, потрібно нових Христових учнів, на зразок апостола Петра, який проповідував до людей у час оргії, і вони навернулися до Господа, й молоді люди стали справжніми учнями Ісуса, християнами-неофітами («Неофіти»).

Як колись великий пророк і Предтеча Христовий Йоан Христитель приготував народ на зустріч Месії, кажучи: «Покайтесь, бо наблизилося Небесне Царство» (Матея 3: 2). Так і пророк України, Тарас Шевченко, накликав усіх до покаяння та з нетерпінням очікував, коли прийде до рідного краю «апостол правди і науки», щоби благовістити спасіння народу, духовне воскресіння тим, які через гріхи стали в душі мертвими («І день іде, і ніч іде...»).

Поет-пророк свідомий, що Бог може і хоче все обернути на добро людям, на наше спасіння, а тому з довірою благає Божої допомоги для своїх пророчих «слів-глаголів», та не відомщає злом за зло, але надіється на Божу милість: *«Боже! Спаси, суди мене / Ти по Своїй волі! / Молюсь, Господи, внуши їм / Уст моїх глаголи! / Бо на душу мою встали / Сильнії чужії. / Не зрятъ Бога над собою, / Не знають, що діють. / А Бог мені помагає, / Мене заступає / І їм правдою Своєю / Вертає їх злая. / Помолюся Гос-*

подеві / Серцем одиноким / І на злих моїх погляну / Незлим моїм оком» (Псалом 53, 1845); (Шевченко, 2014: 207).

Через усі десять переспіваних псалмів Давида проходить жива віра, що добро перемагає зло, дорога правди веде до Бога, до щасливого життя, а хто ходить шляхом неправди — той загине. *«Господь любить свої люди, / Любить, не оставить...»* (Пс. 93: 1845); (Шевченко, 2014: 207). Вінчає збірку переспівів Псалом 149. Ним поет і пророк прославляє Господа Бога псалмом новим і спільно чесним собором, серцем нелукавим співає, як Бог кара неправих, правим помагає: *«А преподобнії во славі [...] радуються, славословлять, хвалять ім'я Боже [...] І осудять неправедних / Судом своїм правим, / І вовіки стане слава, Преподобним слава!»* (Псалом 149, 19. XII. 1845, В'юнище); (Шевченко, 2014: 209).

Саме вони — преподобні — справжні герої і переможці, що вірні Богові, ходять стежками Його заповідей, живуть у мирі й братній любові між собою: *«Отаких братів благих своїх / Господь не забуде — / Воцариться в дому тихім, / В сім'ї тій великій, / І пошле їм добру долю / Од віку до віку»* (Псалом 132, 1845); (Шевченко, 2014: 208).

Мріє, молиться і страждає пророк України за таку сім'ю велику, вільну, нову — за воскреслу, правдиво християнську, святую Русь-Україну. Сильно вірить, що вона силою Божого євангельського Слова істини оживе, воскресне, він пророкує: *«І на оновленій*

землі / врага не буде, супостата, / А буде син, і буде мати, / І будуть люди на землі» («І Архімед, і Галілей...», 24.IX.1860, С.-Петербург); (Шевченко, 2014: 482). Це оновлення прийде через *«святее слово, святої правди голос новий»* («Неофіти», 8. XII. 1857, Нижній Новгород) (Шевченко, 2014: 426); воно засівалося і пророчим словом поета, і ще буде засіяно — Христовими воїнами святими! Пророк Шевченко передбачав їх у новонавернених — неофітах і їхніх дітях — нащадках мучеників, за Христову істину невинно вбитих (пор. «Неофіти», 1857) (Шевченко, 2014: 424–434).

Відповідь на трудні питання-висловлювання («Чигирин», «Подражаніє Осії»).

Ці драматичні («Чигирин»), навіть катастрофічні («Подражаніє Осії») рядки стоять на початку віршів. Вони — не остаточне приречення, це ще не кінець... Ці погрози — справедлива пересторога перед хибним шляхом, що є спокусою для України і світу, — відвернення від істинного Бога.

У вірші «Чигирин» поет-пророк не зупиняється на страшнім стані «сну» України, але продовжує молитовні роздуми, подібно до старозавітніх пророків гірко плаче і молиться за свій бідний народ, який пішов хибним шляхом і має нечисте серце, «погане, гниле, трудне», із нездоровою *сукроватою* кров'ю, яку потрібно вицідити і налити «живої козацької», «чистої святої» крові, тобто потрібне очищення серця Божим словом, яке гостре, як меч дво-

січний («ножі обоюдні розпанахають погане і гниле серце»). Пророк закликає до навернення народу на дорогу правди, до слізної молитви і вірить, що і його *«слово тихосумне, / Богобоязливе / Згадається — / І дівоче серце боязливе / Стрепенеться...»*. Він слізно молиться й закликає всіх небайдужих до слізних, щирих, покаянних молитов: *«Нехай же серце плаче, просить / Святої правди на землі!»* Закликає, слізно молиться і щиро вірить, що після *гріховного сну* **«встане правда на сім світі!»**. Такою святою вірою пророка завершується цей складний, метафоричною мовою написаний вірш.

Зосередимось над найважчим питанням із твору «Подражання Осії»: *«Погибнеш, загинеш Україно!..»*. Тарас Шевченко не випадково взяв за основу свого пророцтва про Україну саме пророка Осію та останній (14) розділ з його звернення до ізраїльського народу. Завдання Осії як одного з дванадцяти «менших пророків» було, як і всіх інших, боротися проти відступства Ізраїля від Ягве-Господа, яке він яскраво зображував символом жінки-блудниці. Пророк рішуче засуджував культ тельців — головний гріх Самарії — та боровся із великим занепадом народних звичаїв та з громадськими пороками, що волали до неба про помосту. Врешті Божий посланець, незважаючи на неймовірну впертість і віроломність свого народу, все-таки знаходить для нього слова втіхи, обіцяючи йому, що Бог у безмірній любові до свого народу змилюється і пошле кращі — місячні — часи, коли до них

«казатимуть: Діти Бога живого. Сини Юди й сини Ізраїля зберуться до купи і настановлять над собою одного головою...» (Осія 2: 1–2). У подібній ситуації Шевченко сприймав Україну, у пророцтвах Осії бачив натхнення для порятунку України. Розділ 14 у пророцтві Осії розповідає про покарання Самарії, «бо збунтувалась проти Бога свого. Вони поляжуть від меча; малечу їхню роздавлять, вагітних їхніх порозтинають». А до рідного краю й народу мовить: «Повернись Ізраїлю, до Господа, Бога твого, бо ти спотикнувся об твою беззаконність». І продовжує від Бога мовити: «Я вилікую їхню зраду; я полюбив їх доброхітно, бо гнів мій від них відвернувся. Я буду для Ізраїля росою; він зацвіте немов лілея... Хто мудрий, нехай зрозуміє! Розумний нехай це знає! Бо пугі Господні праві, й праведники ходять ними, а грішники на них спотикнуться» (Осії 14: 1, 5–6, 10). У «Подражанії Осії» обнадійливі слова говорить і Шевченко. Бо після страшної картини справедливої кари за беззаконня далі читаємо про духовне пробудження, про надію воскресіння і спасіння України, навіть після прикрої поразки, можливої втрати свободи. Божа Правда переможе. Україна буде врятована Господом Богом, і розкаяний народ за Його благодаттю спасеться. Україна воскресне, справжня воля буде подарована Тим, Хто приніс нам мир, ізбавлення, тобто повне визволення від гріха, Хто «смертю смерть подолав і тим, що в гробах життя дарував!» (пор. «І мертвим, і живим, і ненаро-

жденним...», «Подражаніє Осії», «Подражаніє XI псалму», «Псалми Давидові», «І Архімед, і Галілей...»).

Так, картаючи й накликаючи до покаяння — початку порятунку — поступали давні пророки; це їхній стиль свідчити Божу істину, що за непростені, нерозкаяні гріхи чекає кожна людину, народ справедлива відплата — фізичні страждання і смерть. Але пророк — це Божий Вістун Благої вістки про спасіння, духовне відродження та воскресіння. Так було з Богом вибраним ізраїльським народом, і так буде з Україною, якщо народ пробудиться з гріховного сну і всім серцем повернеться до свого єдиного істинного Бога, покинувши «чужих богів» («Пророк»). Божий улюблений пророк і славний цар ізраїльського народу Давид в одному із своїх пророчих псалмів так свідчить про цей подвійний вирок — кару і помилування: «Боже, ти нас відкинув, Ти розбив нас; розгнівався; постав нас знову на ноги! / Ти потряс землю, розколов її; зціли її щілини, вона бо захиталась. / Ти дав народові Твоєму зазнати гіркої долі, вином, що забиває памороки, напоїв нас. / Тим, що тебе бояться, дав Ти знамено, щоб могли втекти від лука. / Щоб твої улюблені спаслися, допоможи десницею твоєю і вислухай нас». Із з надією на Божу допомогу й перемогу закінчується цей 60 псалом: «Хто приведе мене до города-твердині? / Хто поведе мене аж до Едому? / Чи ж не ти, Боже, що відкинув нас, / і що не виходиш, Боже, з нашими військами? / Пошли нам допомогу на гнобителя, / бо марна людська допомога. / З Богом

учинимо ми подвиг — він наших гнобителів розтопче» (Псалом 60 (59): 2–7, 11–14). Подібно поступав і Тарас Шевченко — наш народний поет і український пророк.

Пригляньмось, як національний пророк, Тарас Шевченко, переспівав десять із Давидових псалмів, достосувавши їх до дійсності України; він починає з першого Давидового псалма, який показує два протилежних шляхи. Перший, Богом благословенний і спасенний: *«Блаженний муж на лукаву / Не вступає раду, / І не стане на путь злого, / І з лютим не сяде; / А в законі Господньому / Серце його й воля / Навчається; і стане він, / Як на добрім полі / Над водою посажене / дерево зеленіє, / Плодом вкрите: так і муж той / В добрі своїм спіє»*.

А ось чим закінчується другий — путь без Бога і проти Бога — путь злого, дорога людей лукавих, нечестивих, котрі не повертаються зі злої дороги на добру дорогу, яка веде до життя і духовного дозрівання у вірі, надії й любові. Ось який кінець шляху безбожників: *«А лукавих, нечестивих / І слід пропадає, — / Як той попів над землею / Вітер розмахав. / І не встануть з праведними / Злії з домовини. І навпаки: Діла добрих оновляться, / Діла злих загинуть»* (Псалом 1); (Шевченко, 2014: 205).

Уже з першого псалма зауважимо авторський «відступ» від оригінального тексту. Ці відступи для нас є ключовими, бо свідчать про долю або недолу України. Зокрема провідним є саме перший псалом. Поет-пророк говорить не лише «про суд», а й

про «домовину», з якої злії і лукаві не встануть, тобто не воскреснуть — «діла злих загинуть»; вітер їх розвіє, «як той попіл над землею»: *«І не встануть з праведними / Злії з домовини. / І додає: Діла добрих оновляться, / Діла злих загинуть»*. Так завершується цей переспів першого Давидового псалма.

В оригіналі закінчення інше: *«Тому безбожники на суді не остояться, / ні грішники на праведників зборах. / Бо про путь праведників Господь дбає, / А путь безбожників пропаде»*. Наш пророк говорить про духовне оновлення України в особі праведників або й про воскресіння праведників — «встануть з домовини». Звідси можемо зробити перший висновок про те, від чого залежить, чи український народ загине, і по нім «слід пропаде, як попіл розвіється вітром»; чи, навпаки, буде розвиватися, «в добрі своїм спіти», а «діла його оновляться», тобто буде духовне відродження народу і України. Саме про «домовину України» і воскресіння з неї говорив пророк у вірші «Суботів» (21. X. 1845, Миргород); (Шевченко, 2014: 183). Ця домовина — церков Богданова. Стан України сумний і плачевний. З убогої сироти України сміються сторонні люди. І Церкву-домовину нема кому полагодити! Про це з сумом і болем промовляє автор. Пророк роздумує над історичними помилками, над неправдою, над обманом Гетьмана Богдана і України російським царем Олексієм. Однак завершення пророкує оптимістичне: *«Не смійтеся. чужі люди! / Церква-домовина / Розвалиться, а з-під неї / Встане Україна / І розвіє*

тьму неволі. / Світ правди засвітить, / І помоляться на волі / Невольничі діти!». Але як це станеться, хто допоможе?

Про цю дорогу до перемоги добра над злом, істини над брехнею і розповідають десять Давидових псалмів, які український поет і пророк не лише переспівав, а й достосував до історії й сьогодення України. Увінчує Шевченкове десятипсалміє (1; 12; 43; 52; 53; 81; 93; 132; 136; 149) псалмом CXLIX (149). Це — гімн праведникам, завдяки яким Бог милує і рятує грішний світ і відроджує його із руїн, із попелу.

Підсумовуючи, скажемо, що Божий пророк був справжнім християнським патріотом України, бо жертовно любив рідний народ, для його добра трудився, страждав і молився, в Ім'я Христа все прощав і навіть своїм ворогам не бажав зла-помсти: *«Любіться, брати мої, / Україну любіте! / І за неї, безталанну, Господа моліте! / І його забудьте, друзи, / І не проклиняйте...»* («В казематі [Моїм союзникам посвящаю] “Згадайте, братія моя...”», 1847, Орська кріпость).

Був мислитель, безумовно, українським національним пророком, а це тому, що до України був посланий Богом («Тризна», «Пророк»). Батьківщину любив і за неї страждав, слізно молився і закликав весь народ: *«Свою Україну любіть, / Любіть її... во врем'я люте, / В останню, тяжкую минуту / За неї Господа моліть!»* («Чи ми ще зійдемося знову...»). Перебуваючи в цитаделі, у С.-Петербурзі, журился: *«Що не в Україні поховують, / Що не в*

Україні буду жити. / Людей і Господа любить» («В неволі тяжко... хоча й волі...», травень 1847, С.-Петербург, у цитаделі). Перебуваючи в засланні, тужив за рідним краєм, приніс себе Богові у цілопальну жертву, бо «за Вкраїну його замучили колись» («Мені однаково, чи буду...», травень 1847, С.-Петербург, у цитаделі).

Перебуваючи на чужині, писав свої «думи-діти» для України, а нашу Україну-неньку з любов'ю просив: *«Привітай же моя ненько, / Моя Україно, / Моїх діток нерозумних, / Як свою дитину!»* («Думи мої, думи мої...», 1839, С.-Петербург); (Шевченко, 2014: 56).

Таким чином, **Тарас Шевченко був і поет, і, що найважливіше, — національний пророк — Божий правдивий посланець, а не самопроголошений, розумний «космополит-мудрець», однак без любови до ближніх (лжепророк)** («Тризна»).

Завершення

Тараса Шевченка можна бачити в різних іпостасях: художник, поет... і пророк. Поезії мислителя треба читати уважно і у світлі євангельського слова істини відрізняти здорові зерна правди, добра, любови від полови чи отруйного зерна куколю — гріховною пристрастю занечищених слів, часто написаних із превеликого горя, зокрема у часи заслання. На жаль, і такі «гіркі висловлювання» трапляються у його творах, яких поет згодом сам соромився, кажучи: *«Бодай ті діти не росли, / Тебе, святого, не*

гнівили, / Що у неволі народились / І стид на Тебе понесли!» («Один у другого питаєм...», 1847, Орська кріпость); (Шевченко, 2014: 277). Поет просив не давати їх читати молоденьким дівчатам (лист до Г. С. Тарнавського від 26 березня 1842). Шевченкові твори дуже різноманітні: одні написані з природних спонук — від побаченого, почутого, пережитого, до того ж у відмінних життєвих ситуаціях, а інші — з надприродного Божого пророчого натхнення; вони різні за змістом і формою, мистецько-педагогічною вартістю; високо моральні, виховні, а деякі навіть духовно шкідливі, зокрема для юної християнської душі («Гайдамаки», «Вип'єш перву — стрепенешся...», «Якби ви знали, паничі...», «Ликері», «Гімн черничий», «Н. Т. “Великомученице кумо!..”»); ліричні, народно-побутові, соціально-історичні, політичні, морально-повчальні, а деякі, частково, чи прямо-пророчі; писані у різному душевному стані: піднесення чи пригнічення. Автор промовляв із чистого розкаяного серця «тихо-сумні богобоязливі», іноді богонатхненні слова правди і любови; або з «темниці нечистого серця» виривалися слова зухвалі, блудні...

Пророчими, у дослівному значенні, на нашу думку, можна назвати такі поетичні твори: «Тризна», «Посланіє...», «Псалми Давидові», «Пророк», «Подражаніє XI псалму», «Подражаніє Ісаїї», «Подражаніє Іезекіїлю», «Подражаніє Осії». Є ще низка творів, які *частково пророчі*, як наприклад: «Розрита могила», «Чи-

гирин», «Суботів», «Кавказ», «Як умру, то поховайте...», «В казематі», «Марина», «Неофіти», «Юродивий», «Муза»...

Висновки

1. Тарас Шевченко був не лише великим народним поетом, а й справжнім Божим посланцем до України — Його пророком, хоча не все, подібно як у старозавітніх пророків, що він говорив чи писав, було Богом натхненним, пророчим словом правди і любови.

2. Зі скромности та з християнського смирення мислитель пророком себе не називав, а лише «наслідувачем» (пророків), пишучи «подражанія», а вірші називав «псалмами», які «виливав зі сльозами».

3. Християнський мислитель, однак, був свідомий свого не лише малярського і поетичного, а й пророчого покликання; останнє було найбільшим, особливим «даром з небес», воно ж було і «найважчим хрестом» на життєвій дорозі українського народного поета і мученика за правду — вірного сина України.

4. Національний пророк України, як кожна смертна людина, мав свої слабкості, іноді на дорозі віри спотикався, зневірювався, у чомусь помилявся, однак боровся зі своїми немочами, щиро каювся за свої гріхи, і не був ні атеїстом-безбожником, ні злобною людиною, а, навпаки, змагав до того, щоб усі люди жили в мирі й правді з Богом і між собою, у взаємній любові; просив у Бога си-

ли гідно виконати своє пророче післаництво та, примирившись із Господом і з усіма ближніми, померти як християнин.

5. За свій рідний поневолений народ України, за очищення своєї грішної душі та за весь світ слізно молився до Бога, боровся зі злом у світі словом правди і жертовною творчою працею та стражданнями.

6. Усіх закликав до покаяння і прощення в Ім'я Христа та до любови рідного Краю і братерства між слов'янами й усіма людьми на землі — Божими і Адамовими дітьми.

7. До України і її дітей, духовно «мертвих і живих, і ненароджених...» написав своє дружнє і, водночас, пророче «Послання...», яке і сьогодні актуальне, бо закликає всіх навернутися до Христа Бога і Спасителя нашого, до прощення і нелицемірної любови Бога і своїх ближніх, передовсім обняти «найменшого брата»; як Божий пророк, молиться він і за всі народи, щоби ступили на дорогу духовної обнови у Христі — порятунку в часі лихоліття: *«А всім нам вкупі на землі / Єдиномисліє подай / І братолюбіє пошли!»* («Молитви»).

8. Усім своїм недругам, обвинувачувачам, злорікам чи опонентам відповів поетичним, щирим і правдивим словом прощення і братньої любови у Христі, як годиться говорити і свідчити християнському пророкові: *«Якби сказать, що не люблю, / Що я Україну забуваю, / Або лукавих проклинаю / За те, що я тепер терплю, — / Їй-Богу, братія, прощаю / І Милосердому молюсь,*

/ Щоб ви лихим чим не згадали; / Хоч я вам кривди не робив, / Та все-таки між вами жив, То, може, децю і осталось» («То так і я тепер пишу...»).

І останнє Слово прохання пророка до тих, хто почувається ображеним і, врешті, до всіх, бо *«може децю і осталось»*: **«Простіть! / Я Богу помолюсь...»** («Сон» “Гори мої високії...”).

Пресвята Тройце, Боже наш, слава Тобі за все, що було, що є і що буде!!!

ЛІТЕРАТУРА

Біблія. Святе Письмо Старого та Нового Завіту / пер. І. Хоменка. Рим: Видавництво оо. Василян «Місіонер», 2022. 1480 с.

Білецький Л. Тарас Шевченко в Яготині. Авгенбург: УВАН, 1949. 48 с.

Височанський І. Совість у богослов'ї кардинала Йозефа Рацингера. *ALMA MATER: Журнал студентів Папської української колегії св. Йосафата в Римі*. 2022–2023. С. 35–46.

Грабович Г. Шевченко, якого не знаємо (з проблематики символічної автобіографії та сучасної рецепції поета). Київ: Критика, 2000. 320 с.

Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. 2-е вид., доопрацьоване. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 718 с.

Жулинський М. Г. Шевченко, Тарас Григорович. *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/> (дата звернення: 25.10.2024).

Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. Київ: АТ «Обереги», 1994. 456 с.

Куліш П. О. Історичне оповідання. Спогади про Тараса Шевченка. URL: <https://litopys.org.ua/spog29> (дата звернення: 05.11.2024).

Лановик З., Лановик М. Біблія як осердя універсуму української культури. *Слово і Церква як духовно-культурні домінанти української ідентичності*: зб. наук. праць за матеріалами наук.-практ. конф. 13–14 листопада 2023 р. Б. / за ред. владики В. Фірмана. Тернопіль: Підручники і посібники, 2024. С. 163–184.

Пастух М. Бог Слово — Начало нового буття і повнота життя русичів-українців. *Слово і Церква як духовно-культурні домінанти української ідентичності*: зб. наук. праць за матеріалами наук.-практ. конф. 13–14 листопада 2023 р. Б. / за ред. владики В. Фірмана. Тернопіль: Підручники і посібники, 2024. С. 64–111.

Попович М. В. Нарис історії культури України. 2-е вид., доп. Київ: Видавничий дім «Арт Ек». 2017. 730 с.

Шевченків М. Бог Суций у поезії Кобзаря. Тернопіль: Астон, 2008. 168 с.

Шевченків М. Бог і Шевченко: Як розуміти імена Божі та віру поета? (філософсько-християнська інтерпретація). Жовква: Місіонер, 2014. 448 с.

Шевченко Т. Кобзар. Харків: ВД «ШКОЛА», 2014. 576 с.

Шевченко Т. Кобзар у 4 т. / ред., статті й пояснення д-ра Л. Білецького. Вінніпег–Канада: Тризуб, 1952–1954.

Щурко Ю. о. Lectio Divina над Євангелієм: духовна подорож сторінками Святого Письма. Пасха та П'ятидесятниця. Том І. Львів: Свічадо, 2023. 632 с.

Зоряна Лановик, Мар'яна Лановик

ДОМІНАНТИ СВІТОГЛЯДУ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША: РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ У РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ

О слово рідне, ти стоїш на чаті
передвікових пам'яток святині
в ясній блискучій херувимській шаті,
як меч огнений, в нашій Україні.

Пантелеймон Куліш

У гуманітарних науках існує думка про те, що історичні епохи, нашарування, глибинні сфери пам'яті слід розглядати так, як у природничих науках вивчають геологічні пласти і нашарування земної кори. М. Фуко у своїй засадничій праці «Археологія знання» (Фуко, 2003) утвердив погляд, що національну чи світову історію варто вивчати так, як археологи розкопують давні шари